10 एकेरी नोंद पद्धती (Single Entry System)

अभ्यास घटक

१०.१ प्रास्तविक आणि अर्थ
१०.२ एकेरी नोंद पद्धती आणि दुहेरी नोंद पद्धती यातील फरक
१०.३ अवस्था विवरण तयार करणे
१०.४ नफातोटा विवरण तयार करणे
१०.५ अतिरिक्त माहीती/ समायोजना

- *अतिरिक्त भांडवल*
- *उचल (आहरण)*
- *स्थिर संपत्तीवर घसारा*
- *बुडीत कर्ज*
- *संदिग्ध ऋणार्थ संचिती*
- *संपत्ती आणि देयतेचे अवमूल्यन आणि अधिमूल्यन*
- *कर्जावरील व्याज*
- *भांडवलावरील व्याज*
- *अदत्त / न दिलेला खर्च*
- *पूर्वदत्त खर्च / अगोदर दिलेला खर्च*

क्षमता विधाने

- ❑ *विद्यार्थ्याला एकेरी नोंद पद्धतीचा अर्थ समजतो.*
- ❑ *विद्यार्थी एकेरी नोंद पद्धती आणि दुहेरी नोंद पद्धतीचा फरक ओळखतो.*
- ❑ *विद्यार्थी स्वामित्व-संस्थेचे प्रारंभिक व अंतिम विवरणपत्रक आणि नफा किंवा तोटापत्रक तयार करू शकतो.*

१०.१ प्रस्तावना (Introduction) :

आतापर्यंत आपण मागील प्रकरणात दुहेरी नोंद पद्धतीने एकल व्यापारी संस्थेचे लेखांकनाचे कार्य कसे पार पाडण्यात येत याचा अभ्यास केला. या प्रकरणात आपल्याला लेखांकनाच्या एकेरी नोंद पद्धतीचा अभ्यास करावयाचा आहे. प्राचीन काळात व्यावसायिक व्यवहार नोंदविण्यासाठी कोणतीही शास्त्रीय पद्धती नव्हती. तेव्हा ते जमाखर्च लिहण्यासाठी पारंपारिक पद्धतीचा वापर करत असत.

एकेरी नोंद पद्धती लहान व्यावसायिकाला उपयुक्त आहे. कारण तिथे आर्थिक व्यवहारांची संख्या कमी असते. लेखांकनाच्या दुहेरी नोंद पद्धतीची ही अपूर्ण व अशास्त्रीय पद्धती होय. ही पद्धत शास्त्रीय व बिनचूक नाही.

एकेरी नोंद पद्धतीची अर्थ (Meaning of Single Entry System) :

या पद्धतीमध्ये रोख पुस्तक आणि वैयक्तिक खाती ऋणको आणि धनको यांची खाती ठेवली जातात. वास्तविक खाती आणि

नामधारी खाती वगळली जातात. एकेरी नोंद पद्धतीच्या वापरासाठी कोणतेही विशिष्ट नियम नसतात. लेखांकनाची मूळ उद्दिष्ट्ये पूर्ण करण्यास अयशस्वी आहे. म्हणून यावरून व्यवसायातील वास्तविक नफा-तोटा व व्यवसायाची खरी आर्थिक परिस्थिती शोधून काढू शकत नाही.

व्याख्या (Definitions) :

i) **कोहलर** यांच्या मते ''एकेरी नोंद पद्धती ही जमाखर्चाची अशी पद्धत आहे की ज्यात नियमानुसार केवळ रोख आणि वैयक्तिक खातीच येतात. ही सदैव अपूर्ण असलेली आणि परिस्थितीनुसार बदलत जाणारी अपूर्ण दुहेरी नोंद पद्धती आहे.''

ii) **कार्टर** यांचे मते : ''अशी पद्धत किंवा पद्धती की ज्यामध्ये व्यवहारांची नोंद करतांना दुहेरी संयोगांचा अभाव आणि त्यामुळे व्यापाऱ्याला व्यवसायासाठी आवश्यक असणारी आर्थिक स्थितीची माहिती काढतांना असमर्थता दर्शविते.''

एकेरी नोंद पद्धती ही एक नोंद पद्धती, द्विनोंद पद्धती यांचा समन्वय आहे.

एकेरी नोंद पद्धती ही खालील कारणासाठी योग्य आहे. :

१. जमाखर्चाची ही पद्धत फारच साधी, सोपी आहे.
२. या पद्धतीध्ये पुरेशी कौशल्य लेखांकनाच्या ज्ञानाची तत्वांची आवश्यकता नसल्यामुळे लेखांकनाचे रेकॉर्ड ठेवणे सहज व सोपे आहे.
३. दुहेरी नोंद पद्धतीच्या तुलनेने जमाखर्चाची ही पद्धत कमी खर्चीक आहे.
४. नफा किंवा तोटा शोधून काढणे फारच सोपे आहे.
५. प्रामुख्याने ज्या व्यवसायातील व्यवहार कमी आहेत आणि व्यवसायाची संपत्ती आाणि देयता मर्यादित आहे.
६. ही फारच कमी वेळेत पूर्ण होते.

१०.२ एकेरी नोंद पद्धती आणि दुहेरी नोंद पद्धती यातील फरक

Points	एकेरी नोंद पद्धती	दुहेरी नोंद पद्धती
१) दुहेरी पैलू	या पद्धतीत सर्वच व्यवहारांच्या दुहेरी पैलूंची नोंद केली जात नाही.	या पद्धतीत सर्वच व्यवहारांच्या दुहेरी पैलूंची नोंद केली जाते.
२) खाती	या पद्धतीत फक्त वैयक्तिक खाती आणि रोख पुस्तक ठेवली जातात. वास्तविक आणि नामधारी खाती ठेवली जात नाहीत.	या पद्धतीत वैयक्तिक खाती. वास्तविक खाती आणि नामधारी खाती पूर्णपणे ठेवली जातात.
३) तेरीज	या पद्धतीत तेरीज पत्रक तयार केले जात नाही. कारण ही जमा खर्चाची अपूर्ण पद्धती आहे. गणितीय शुद्धता तपासून पाहता येत नाही.	दुहेरी नोंद पद्धतीमध्ये तेरीजपत्रक तयार केले जाते त्यामुळे गणितीय शुद्धता तपासून पाहता येते.
४) नफा किंवा तोटा	या पद्धतीत शुद्ध नफा किंवा शुद्ध तोटा शोधून काढण्यासाठी नफा तोटा खाते तयार केले जात नाही	या पद्धतीत नफातोटा खाते तयार केले जात असल्याने निव्वळ नफा किंवा निव्वळ तोटा शोधता येतो.
५) ताळेबंद	या पद्धतीत फक्त अवस्था विवरणे तयार केली जातात. ताळेबंद पत्रक तयार केले जात नाही.	या पद्धतीमध्ये व्यवसायाची खरी आर्थिक स्थिती समजते कारण ताळेबंद पत्रक तयार केले जाते.
६) उपयुक्तता	ही पद्धती लहान व्यावसायिक आणि संस्था यांना उपयुक्त आहे.	दुहेरी नोंद पदधती ही सर्व प्रकारच्या व्यापारी संघटनासाठी उपयुक्त आहे.

७) नियम	एकेरी नोंद पद्धती ही कोणतेही शास्त्रीय नियम पाळत नाही.	दुहेरी नोंद पद्धतीत शास्त्रीय नियम पाळले जातात.
८) खरेपणा	सरकारी अधिकारी ही पद्धती ग्राह्य धरत नाहीत.	सरकारी अधिकारी ही पद्धती ग्राह्य धरतात.
९) महाग	एकेरी नोंद पद्धती ही कमी खर्चीक आहे. कारण वेळ आणि श्रम कमी लागतात.	दुहेरी नोंद पद्धती ही एकेरी नोंद पद्धतीच्या तुलनेने महाग आहे.
१०) आर्थिक स्थिती	अवस्था विवरणावरून व्यवसायाची आर्थिक स्थिती कळते.	ताळेबंदावरून व्यवसायाची खरी व वास्तविक स्थिती कळते.

१०.३ प्रारंभिक व अंतिम अवस्था विवरण तयार करणे. :

एकेरी नोंद पद्धतीत खालील विवरणे तयार केली जातात.

i) प्रारंभिक अवस्था विवरण (Opening Statement of Affairs)

ii) अंतिम अवस्था विवरण (Closing Statement of Affairs)

iii) नफा किंवा तोटा विवरण (Statement of Profit or Loss.)

अवस्था विवरण (Statements of Affairs) :

संपत्ती आणि देयतांच्या आधारे अवस्था विवरण तयार केले जाते. ते ताळेबंदासारखे असते. डाव्या बाजूला देयता आणि उजव्या बाजूला संपत्ती, एकेरी नोंद पद्धती मध्ये व्यवसायातील प्रारंभिक आणि अंतिम भांडवल शोधून काढण्यासाठी अवस्था विवरण तयार करतात. एकूण संपत्ती आणि एकूण देयता यातील फरकाला भांडवल असे म्हणतात.

प्रारंभिक अवस्था विवरण (**Opening Statement of Affairs**) **:**

प्रारंभिक अवस्था विवरण हे वर्षाच्या सुरुवातीला असलेल्या संपत्ती आणि देयतांच्या शिलकांच्या आधारे तयार केले जाते. वर्षाच्या सुरुवातीचे भांडवल शोधण्यासाठी एकूण संपत्ती आणि एकूण देयता आवश्यक असते.

प्रारंभिक भांडवल = प्रारंभिक संपत्ती – प्रारंभिक देयता.

अंतिम अवस्था विवरण (Closing Statement of Affairs) :

अंतिम अवस्था विवरण हे वर्षाच्या शेवटी तयार केले जाते. अंतिम संपत्ती आणि अंतिम देयता अंतिम अवस्था विवरणात दर्शविण्यात येतात. अंतिम संपत्ती वजा अंतिम देयता केल्यास अंतिम भांडवल रक्कम प्राप्त होत असते.

अंतिम भांडवल = अंतिम संपत्ती – अंतिम देयता

खाली दिलेल्या प्रारूपावरून अवस्था विवरणामध्ये समाविष्ट केल्या जाणाऱ्या पदांची माहिती कळू शकते.

---------यांचे पुस्तकात

अवस्था विवरण--------रोजीचे

देयता	राशी (₹)	संपत्ती	राशी (₹)
विविध धनको	-------	सयंत्र आणि यंत्र	--------
देय विपत्र	--------	उपस्कर व अन्वायुक्ती	--------
अदत्त खर्च	-------	इमारत	--------
अधिकोष अधिविकर्ष	-------	गुंतवणूक	--------
बँक कर्ज	-------	विविध ऋणको	--------
		प्राप्य विपत्र	-------
भांडवल (शिल्लक राशी)	--------	पूर्वदत्त खर्च	---------
		हस्तस्थ रोख	---------
		बँकेतील शिल्लक	--------
	--------		--------

(टीप : प्रारंभिक अवस्था विवरण आणि अंतिम अवस्था विवरण विद्यार्थी एकत्र तयार करू शकतील.)

१०.४ नफा तोटा विवरण तयार करणे :

वर्षभरातील नफा किंवा तोटा जाणून घेण्यासाठी नफा-तोटा विवरण तयार केले जाते. प्रथम प्रारंभिक व अंतिम भांडवल शोधून काढले जाते. नंतर अंतिम भांडवलात वर्षभरात व्यावसायिकाने केलेली उचल अधिक केली जाते. त्यानंतर अतिरिक्त भांडवल (जर असेल) तर ते वजा केले जाते. नंतर प्रारंभिक भांडवल वजा करून जर काही समायोजना असतील तर त्या समायोजीत केल्या जातात.

एकेरी नोंद पद्धतीतमध्ये वर्षभरातील नफा निश्चित करण्यासाठी खालील पद्धतीचा अवलंब केला जात असतो. :

i) शुद्ध मूल्य पद्धती (Net Worth Method)

ii) परिवर्तन पद्धती (Conversion Method)

(टिप : परिवर्तन पद्धती इ. ११ वी च्या अभ्यासक्रमात नाही. त्यामुळे स्पष्टीकरण दिलेले नाही.)

शुद्ध मूल्य पद्धती (Net Worth Method) :

व्यवसायातील नफा व्यापार खाते आणि नफातोटा खाते तयार करून शोधला जातो. परंतु एकेरी नोंद पद्धतीमध्ये हे शक्य नाही कारण पुरेशी माहिती उपलब्ध नसते. म्हणून एकेरी नोंद पद्धतीमध्ये नफा शोधून काढण्यासाठी नफातोटा विवरण तयार करतात.

वर्षअखेरचे भांडवल आणि वर्षाच्या सुरुवातीचे भांडवल यांची तुलना केली जाते. वर्ष अखेरचे भांडवल जर वर्षाच्या सुरुवातीच्या भांडवलापेक्षा जास्त असेल तर दोघांतील फरक नफा होय. जर वर्षखेरचे भांडवल वर्षाच्या सुरुवातीच्या भांडवलापेक्षा कमी असेल तर दोघांतील फरक तोटा होय. याशिवाय इतर समायोजना विचारात घेतल्या जातात. (अतिरिक्त भांडवल, उचल इत्यादी) नफा किंवा तोटा शोधून काढण्यासाठी जर काही समायोजना असतील जसे घसारा, भांडवलावरील व्याज, बुडीत कर्ज, संदिग्ध ऋणार्थ संचिती यांचादेखील या ठिकाणी विचार केला जातो.

----यांच्या पुस्तकात

नफा तोटा दर्शविणारे विवरण / पत्रक

दि. ३१ मार्च -------रोजी संपणाऱ्या वर्षाकरिता

तपशील	राशी (₹)	राशी (₹)
अंतिम भांडवल / वर्ष अखेरचे भांडवल		....
(+) वर्षभरातील उचल		
रोख	....	
वस्तु	....	....
		....
(–) अतिरिक्त भांडवल (चालू वर्षात गुंतवलेले)		....
		....
(–) वर्षाच्या सुरुवातीचे भांडवल		....
समायोजना पूर्वीचा नफा		....

खालील उदाहरणावरून आपणास नफा तोटा कसा शोधून काढतात याची कल्पना येईल.

प्रारंभिक भांडवल ₹ ९०,०००

अंतिम भांडवल ₹ १,५०,०००

वर्षभरात आणलेले अतिरिक्त भांडवल ₹ १०,०००.

वर्षभरातील उचल ₹ १५,०००.

उत्तर :

नफा तोटा दर्शविणारे विवरण

दि. ३१ मार्च -------रोजी संपणाऱ्या वर्षाकरिता

विवरण	राशी (₹)	राशी (₹)
अंतिम भांडवल		१,५०,०००
(+) वर्षभरातील उचल		१५,०००
		१,६५,०००
(–) वर्षभरात आणलेले अतिरिक्त भांडवल		१०,०००
		१,५५,०००
(–) प्रारंभिक भांडवल		९०,०००
शुद्ध नफा		६५,०००

१०.५ अतिरिक्त माहिती (समायोजना) Additional Information (Adjustments):

१. **अतिरिक्त भांडवल** (Additional Capital) :
जर मालकाने चालू वर्षामध्ये जी रोख किंवा संपत्ती व्यवसायात आणलेली असेल तिला अतिरिक्त भांडवल' असे म्हणतात. नफा-तोटा विवरणामध्ये नफा किंवा तोट्याची गणना करतांना त्या वर्षातील अखेरच्या भांडवल रकमेतून अतिरिक्त भांडवलाची रक्कम वजा करावयाची असते.

२. **उचल** (Drawings) :
नफा-तोट्याची गणना करतांना नफा तोटा विवरणात उचल ही वर्षअखेरच्या भांडवलात अधिक केली जात असते. व्यवसाय मालकाने स्वत:च्या वैयक्तिक उपयोगाकरिता व्यवसायातून रोख किंवा वस्तू घेत असेल तर त्यास उचल असे म्हणतात. मालकाने चालू वर्षात उचल केल्यास तेवढ्याने वर्षअखेरचे भांडवल कमी झालेलेअसते.

३. **घसारा** (Depreciation) :
व्यवसायामध्ये ज्या काळापर्यंत ती स्थिर संपत्ती उपयुक्त राहील त्या काळासाठी ठरावीक दराने घसाऱ्याची गणना होते. नफा तोटा विवरणात घसाऱ्याची रक्कम दर्शवावयाची असते. घसाऱ्याची रक्कम निर्धारित करतांना हे लक्षात ठेवावे की, ती स्थिर संपत्ती, किती काळाकरिता चालूवर्षात व्यवसायात आहे.

४. **बुडीत कर्ज** (Bad Debts) :
ऋणकोकडून येणे असलेल्या रकमेपैकी वसूल न होणारी रक्कम 'बुडीत कर्ज' होय. म्हणून नफ्याचे आगणन करताना नफा-तोटा विवरणामध्ये बुडीत कर्जाची रक्कम वजा केली जाते.

५. **बुडीत व संशयित कर्ज निधी** (Reserve for Doubtful Debts (provision for bad and doubtful debts)–
संशयित कर्ज निधी हा व्यवसायाचा संभाव्य तोटा आहे. म्हणून अशा तरतुदीची रक्कम नफा तोटा विवरणामध्ये नफ्यातून वजा केली जाते.

६. **संपत्ती आणि देयतांचे अवमूल्यन व अधिमूल्यन** (Undervaluation and Over valuation of Assets and Liabilities) :
व्यवसायाचा खरा नफा-तोटा माहीत करून घेण्यासाठी जर संपत्ती आणि देयतांचे अवमूल्यन (कमी) किंवा अधिमूल्यन (जास्त) करण्यात आले असेल तर ते समायोजित केले जाते.

अ) **संपत्तीचे अवमूल्यन** (Undervaluation of Assets) : संपत्तीचे अवमूल्यन म्हणजे कमी भांडवल दर्शवित असते. ज्या वेळेस नफ्याची गणना केली जात असेल तेव्हा संपत्तीचे अवमूल्यन नफातोटा विवरण पत्रकामध्ये 'अधिक' करण्यात येते.

ब) **संपत्तीचे अधिमूल्यन** (Overvaluation of Assets) : जर लेखापुस्तकात संपत्तीचे मूल्य जास्त दाखविण्यात आले असेल तर अशा संपत्तीची किंमत कमी करावी लागेल. त्या संपत्तीचे मूल्य मूळ किमतीला आणावे लागेल. अशी संपत्तीची जास्तीची किंमत ही जास्त भांडवल दर्शवित असते. जे नफा गणना करतांना समायोजित करावे लागते. म्हणून संपत्तीची जादा किंमत ही नफा तोटा विवरणात वजा करण्यात येईल.

क) **देयतांचे अवमूल्यन** (Undervaluation of Liabilities) : देयतांची कमी किंमत जास्तीचे भांडवल दर्शवित असते जे योग्य प्रकारे समायोजन करणे गरजेचे आहे. म्हणून नफा-तोटा विवरणात ते (–) वजा म्हणून दाखविण्यात येईल.

ड) **देयतांचे अधिमूल्यन** (Overvaluation of Liabilities) : देयतांच्या जास्तीचे मूल्य हे कमी भांडवल दर्शविते. जे योग्य प्रकारे समायोजन करणे गरजेचे असते. म्हणून नफातोटा विवरणात ही रक्कम अधिक (+) करावी लागेल.

७) **कर्जावरील व्याज** (Interest on Loan) :
व्यवसायासाठी उसनावार घेतलेली रक्कम म्हणजे कर्ज होय. कर्जावरील व्याज हा संस्थेचा खर्च असतो. म्हणून नफातोटा विवरणात ते वजा (–) म्हणून दाखविला जाईल.

८) भांडवलावरील व्याज (Interest on Capital) :

व्यवसायात गुंतविलेल्या सुरुवातीच्या भांडवलावर आणि चालू वर्षात गुंतविलेल्या अतिरिक्त भांडवलावर व्याजाची गणना करायची असते. भांडवलावरील व्याज हा संस्थेचा खर्च समजला जातो. म्हणून तो नफा-तोटा विवरणामध्ये वजा (-) दाखविण्यात येतो.

उदा. प्रारंभिक भांडवल ३१ मार्च २०१७ रोजीचे ₹ १,५०,००० अतिरिक्त गुंतविलेले भांडवल १ ऑक्टोबर २०१७ रोजीचे ₹ ४०,००० भांडवलावरील व्याजाचा दर वार्षिक १०% व्याजाची राशी खालील प्रमाणे. :

भांडवलावरील व्याज	१०% वर ₹ १,५०,०००	₹ १५,०००
	१०% वर ₹ ४०,००० वर सहा महिन्यांसाठी (१ ऑक्टो २०१७ ते ३१ मार्च २०१८)	₹ २,०००
एकूण भांडवलावरील व्याजाची रक्कम		₹ १७,०००

९) उचलीवरील व्याज (Interest on Drawings) :

उचलीवर आकारण्यात येणारे व्याज हे व्यवसायाचे उत्पन्न असते. म्हणून ते नफा-तोटा विवरणामध्ये अधिक (+) म्हणून दाखविण्या येईल. जर उचलीवर व्याजाचा दर दिला असेल आणि उचल केल्याची तारीख दिली नसेल तर उचलीवर ६ महिन्याचे व्याज आकारण्यात येईल.

१०) अदत्त / देणे खर्च (Outstanding/ Unpaid Expenses) :

चालू वर्षाचे खर्च परंतु ज्याचे शोधन चालू वर्षात झालेले नाही अशा खर्चांना अदत्त खर्च म्हणतात. अशा अदत्त खर्चाची रक्कम नफा तोटा विवरणामध्ये अधिक (+) दाखवून शुद्ध नफा निश्चित केला जात असतो.

११) पूर्वदत्त खर्च अग्रीम दिलेला खर्च (Prepaid Expenses/Expenses paid in Advance/Unexpired expenses) :

व्यवसायामध्ये काही खर्च आगाऊ दिले जातात. त्यांना पूर्वदत्त खर्च म्हणतात. पूर्वदत्त खर्च हा पुढील वर्षासाठीचा खर्च असतो तो चालू वर्षात दिलेला असतो म्हणून पूर्वदत्त खर्च नफा तोटा विवरणामध्ये (-) वजा करून दाखविला जातो.

----यांच्या पुस्तकात

नफा तोटा विवरण ३१ मार्च ------------रोजी संपणाऱ्या वर्षाकरिता

तपशील	राशी (₹)	राशी (₹)
अंतिम भांडवल / वर्षअखेरचे भांडवल		----------
(+) वर्षभरातील उचल		
रोख	----------	
वस्तू	----------	----------

(−) : अतिरिक्त भांडवल : (चालू वर्षात गुंतविलेले)		----------
समायोजित अंतिम भांडवल		----------
(−) : वर्षाच्या सुरुवातीचे भांडवल		

समायोजना पूर्वीचा नफा		----------
(+) – वर्षभरातील उत्पन्न व प्राप्ती		
१. उचलीवरील व्याज	----------	
२. गुंतवणुकीवरील व्याज	----------	
३. पूर्वदत्त खर्च	----------	
४. अप्राप्त उत्पन्न	----------	
५. संपत्तीचे अवमूल्यन	----------	
६. देयताचे अधिमूल्यन	----------	----------
(−) : वर्षभरातील खर्च व नुकसान		----------
१. भांडवलावर व्याज	----------	
२. बँक कर्जावरील व्याज	----------	
३. बुडीत कर्ज आणि बुडीत व संशयित कर्जनिधी	----------	
४. स्थिर संपत्तीवर घसारा		
५. संपत्तीचे अधिमूल्यन	----------	
६. देयतेचे अवमूल्यन	----------	
७. अदत्त खर्च	----------	
८. पूर्व प्राप्त उत्पन्न		

	----------	---------
शुद्ध नफा / शुद्ध तोटा	----------	----------

खालील उदाहरणावरून आपणास नफा तोटा कसा शोधून काढतात याची कल्पना येईल.

उदाहरण : १

श्री मनोज आपली लेखापुस्तके एकेरी नोंद पद्धतीने ठेवतात. त्यांची माहिती खालीलप्रमाणे.

३१.३.२०१७ रोजीचे भांडवल ₹ ८०,०००

३१.३.२०१८ रोजीचे भांडवल ₹ १,००,०००

वर्षभरातील उचल ₹ ३,०००

चालू वर्षातील अतिरिक्त भांडवल ₹ ८,०००

३१ मार्च २०१८ वर्ष अखेर नफा किंवा तोटा निश्चित करा.

उत्तर :

नफा तोटा विवरण दि. ३१ मार्च, २०१८ रोजी संपणाऱ्या वर्ष अखेर

तपशील	राशी (₹)	राशी (₹)
वर्षअखेरचे भांडवल		१,००,०००
(+) वर्षभरातील उचल		३,०००
		१,०३,०००
(–) चालू वर्षातील अतिरिक्त भांडवल		८,०००
		९५,०००
(–) वर्षाच्या सुरुवातीचे भांडवल		८०,०००
चालू वर्षातील शुद्ध नफा		१५,०००

उदाहरण : २

खालील माहिती चालू वर्षातील असून सुरुवातीचे भांडवल ₹ ६२,०००; उचल ₹ ५,००० चालू वर्षातील अतिरिक्त भांडवल ₹ ९,००० आणि अंतिम भांडवल ₹ ५०,०००.

३१ मार्च २०१८ वर्ष अखेर नफा किंवा तोटा निश्चित करा.

उत्तर :

नफा तोटा विवरण ३१ मार्च २०१८ रोजी संपणाऱ्या वर्षाचे

तपशील	राशी. (₹)	राशी. (₹)
अंतिम भांडवल		५०,०००
(+) उचल		५,०००
		५५,०००
(–) चालू वर्षातील अतिरिक्त भांडवल		९,०००
समायोजित अंतिम भांडवल		४६,०००
(–) सुरुवातीचे भांडवल		६२,०००
वर्षभरातील तोटा		१६,०००

उदाहरण : ३

अर्जुन आपली लेखापुस्तके एकेरी नोंद पद्धतीने ठेवतात. त्यांची संपत्ती व देयता खालीलप्रमाणे.

तपशील	३१.३.२०१७ (₹)	३१.३.२०१८ (₹)
रोख	१,५००	१,०००
विविध ऋणको	३०,०००	४६,०००
स्कंध (मालसाठा)	३५,०००	३१,०००
सयंत्र आणि यंत्र	६१,०००	७५,०००
विविध धनको	१५,०००	१३,५००
देय विपत्र	–	४,०००

२०१७-१८ या वर्षात त्यांनी ₹ १५,००० अतिरिक्त भांडवल गुंतविले. त्यांनी वैयक्तिकउपयोगाकरिता प्रत्येक महिन्याला ₹ २,५०० व्यवसायातून उचलले. ३१ मार्च २०१८ रोजी संपणाऱ्या वर्षाचा नफा किंवा तोटा शोधून काढा.

उत्तर :

अर्जुन यांचे पुस्तकात

अवस्था विवरण ३१ मार्च २०१७ रोजीचे

देयता	राशी (₹)	संपत्ती	राशी (₹)
विविध धनको	१५,०००	रोख	१,५००
भांडवल (संतुलित राशी)	१,१२,५००	विविध ऋणको	३०,०००
		स्कंध (मालसाठा)	३५,०००
		सयंत्र आणि यंत्र	६१,०००
	१,२७,५००		**१,२७,५००**

अवस्था विवरण ३१ मार्च २०१८ रोजीचे

देयता	राशी (₹)	संपत्ती	राशी (₹)
विविध धनको	१३,५००	रोख	१,०००
देय विपत्र	४,०००	विविध ऋणको	४६,०००
भांडवल (संतुलित राशी)	१,३५,५००	स्कंध (मालसाठा)	३१,०००
		सयंत्र आणि यंत्र	७५,०००
	१,५३,०००		**१,५३,०००**

नफा तोटा विवरण
३१ मार्च २०१८ रोजी संपणाऱ्या वर्षाचे

तपशील	राशी.(₹)	राशी (₹)
वर्ष अखेरचे भांडवल		१,३५,५००
(+) वर्षभरातील उचल (२,५०० x १२ महिने)		३०,०००
		१,६५,५००
(–) अतिरिक्त भांडवल		१५,०००
समायोजित अंतिम भांडवल		१,५०,५००
(–) वर्षाच्या सुरुवातीचे भांडवल		१,१२,५००
वर्षभरातील नफा		**३८,०००**

उदाहरण : ४
श्री. मौर्य आपली लेखापुस्तके एकेरी नोंद पद्धतीने ठेवतात. त्यांची माहिती खालीलप्रमाणे.

तपशील	३१.३.२०१७ (₹)	३१.३.२०१८ (₹)
बँकेतील शिल्लक	१०,०००	४०,०००
विविध ऋणको	२५,०००	४२,०००
व्यापारातील स्कंध	२०,०००	३५,०००
उपस्कर	३०,०००	३०,०००
यंत्र	६०,०००	६०,०००
देय विपत्र	४,०००	४,०००
विविध धनको	१०,०००	१५,०००
१०% दराचे बँक कर्ज	४,३००	४,३००

अतिरिक्त माहिती (Additional information) :
१. श्री. मौर्य यांनी व्यवसायाच्या खात्यातून ₹ ६,००० वैयक्तिक उपयोगाकरिता काढले.
२. त्यांनी व्यवसायात ₹ ३०,००० अतिरिक्त भांडवल गुंतविले.
३. उपस्कर आणि यंत्रावर वार्षिक १०% प्रमाणे घसारा आकारा.

तयार करा : १) प्रारंभिक आणि अंतिम अवस्था विवरण
२) ३१.३.२०१८ रोजी संपणाऱ्या वर्षाकरिता नफातोटा विवरण

उत्तर :

मौर्य यांचे पुस्तकात
अवस्था विवरण

देयता	३१.३.२०१७ (₹)	३१.३.२०१८ (₹)	संपत्ती	३१.३.२०१७ (₹)	३१.३.२०१८ (₹)
देय विपत्र	४,०००	४,०००	यंत्र	६०,०००	६०,०००
विविध धनको	१०,०००	१५,०००	उपस्कर	३०,०००	३०,०००
१०% बँक कर्ज	४,३००	४,३००	व्यापारातील स्कंध	२०,०००	३५,०००
भांडवल (संतुलित राशी)	१,२६,७००	१,८३,७००	विविध ऋणको	२५,०००	४२,०००
			बँकेतील शिल्लक	१०,०००	४०,०००
	१,४५,०००	२,०७,०००		१,४५,०००	२,०७,०००

नफा तोटा विवरण
३१ मार्च २०१८ रोजी संपणाऱ्या वर्षाचे

तपशील	राशी (₹)	रक्कम (₹)
३१ मार्च २०१८ रोजीचे भांडवल		१,८३,७००
(+) चालु वर्षातील उचल		६,०००
		१,८९,७००
(–) गुंतविलेले अतिरिक्त भांडवल		३०,०००
समायोजित अंतिम भांडवल		१,५९,७००
(–) ३१.३. २०१७ रोजीचे भांडवल		१,२६,७००
समायोजन पूर्वीचा नफा		३३,०००
(–) वर्षभरातील खर्च व नुकसान		
i) यंत्रावरील घसारा (१०%, ₹ ६०,०००)	६,०००	
ii) उपस्करावरील घसारा (१०%, ₹ ३०,०००)	३,०००	
iii) बँक कर्जावर व्याज (१०%, ₹ ४,३००)	४३०	९,४३०
वर्षाचा शुद्ध नफा		**२३,५७०**

उदाहरण : ५

शुभम आपली लेखापुस्तके एकेरी नोंद पद्धतीने ठेवतात. त्यांनी खालीलप्रमाणे माहिती पुरविली आहे. :

तपशील	३१.३.२०१७ (₹)	३१.३.२०१८ (₹)
बँकेतील रोख	३,०००	६,५००
हस्तस्थ रोख	२००	५,०००
व्यापारातील मालसाठा	६०,०००	६८,०००
विविध ऋणको	१०,०००	२५,०००
उपकरणे	८,०००	८,०००
विविध धनको	१५,०००	१०,०००
उपस्कर	१०,०००	१०,०००

चालू आर्थिक वर्षात शुभम यांनी ₹ ३,००० चे अतिरिक्त भांडवल आणले आणि ₹ ५,००० ची उचल केली. उपस्करावर वार्षिक १०% दराने आणि उपकरणांवर वार्षिक ५% दराने घसारा आकारा.

३१ मार्च २०१८ रोजी संपणाऱ्या वर्षाकरिता नफा-तोटा शोधून काढा.

उत्तर - (पर्यायी पद्धतीनुसार)

शुभम यांचे पुस्तकात

अवस्था विवरण ३१ मार्च २०१७ रोजीचे

देयता	राशी (₹)	संपत्ती	राशी (₹)
विविध धनको	१५,०००	बँकेतील रोख	३,०००
		हस्तस्थ रोख	२००
		व्यापारातील मालसाठा	६०,०००
भांडवल (संतुलित राशी)	७६,२००	विविध ऋणको	१०,०००
		उपकरणे	८,०००
		उपस्कर	१०,०००
	९१,२००		**९१,२००**

अवस्था विवरण ३१ मार्च, २०१८

देयता	राशी (₹)	संपत्ती		राशी (₹)
विविध धनको	१०,०००	बँकेतील रोख		६,५००
		हस्तस्थ रोख		५,०००
भांडवल (संतुलित राशी)	१,११,१००	व्यापारातील मालसाठा		६८,०००
		विविध ऋणको		२५,०००
		उपकरणे	८,०००	
		(-) घसारा	४००	७,६००
		उपस्कर	१०,०००	
		(-) घसारा	१,०००	९,०००
	१,२१,१००			**१,२१,१००**

नफा तोटा विवरण
३१ मार्च २०१८ रोजी संपणाऱ्या वर्षाकरिता

तपशील	राशी.(₹)	राशी (₹)
वर्षअखेरचे भांडवल ३१ मार्च २०१८		१,११,१००
(+) वर्षभरातील उचल		५,०००
		१,१६,१००
(–) अतिरिक्त भांडवल		३,०००
		१,१३,१००
(–) वर्षाच्या सुरुवातीचे भांडवल		७६,२००
वर्षाचा शुद्ध नफा		**३६,९००**

टिप : वरील उदहारण पर्यायी पद्धतीने सोडविले आहे. सर्व समायोजना अंतिम अवस्था विवरणात विचारात घेतल्या आहेत.

उदाहरण : ६
ज्योती आपली लेखापुस्तके एकेरी नोंद पद्धतीने ठेवतात. खालील माहितीच्या आधारे वर्षाच्या सुरुवातीचे व अंतिम अवस्था विवरण आणि नफा-तोटा विवरण तयार करा.

तपशील	१.४.२०१७ (₹)	३१.३.२०१८ (₹)
बँक शिल्लक	३५,०००	३०,०००
रोख शिल्लक	१४,०००	१०,०००
विविध ऋणको	१,२०,०००	१,६०,०००
मालसाठा	५०,०००	९०,०००
उपस्कर	१८,०००	१८,०००
यंत्र	९०,०००	१,२०,०००
विविध धनको	३२,०००	५०,०००
देय विपत्र	१८,५००	२५,०००

अतिरिक्त माहिती :
१. ज्योती यांनी खाजगी उपयोगाकरिता व्यवसायातून ₹ ३३,५०० उचलले.
२. १ जानेवारी २०१८ रोजी त्यांनी व्यवसायात ₹ ५,००० अतिरिक्त भांडवल म्हणून गुंतविले.
३. १ जानेवारी २०१८ रोजी यंत्रामध्ये वाढ करण्यात आली.
४. उपस्कर आणि यंत्रावर वार्षिक १०% दराने घसारा आकारा.
५. ऋणकोवर १५% प्रमाणे बुडीत व संशयित कर्जनिधी निर्माण करा.
६. लेखापुस्तकात मालसाठ्याचे २०% अधिमूल्यन झाले.

उत्तर :

ज्योती यांच्या पुस्तकात

प्रारंभिक आणि अंतिम अवस्था विवरण

देयता	१.४.२०१७ (₹)	३१.३.२०१८ (₹)	संपत्ती	१.४.२०१७ (₹)	३१.३.२०१८ (₹)
विविध धनको	३२,०००	५०,०००	बँक शिल्लक	३५,०००	३०,०००
देयविपत्र	१८,५००	२५,०००	रोख शिल्लक	१४,०००	१०,०००
			विविध ऋणको	१,२०,०००	१,६०,०००
भांडवल (संतुलित राशी)	२,७६,५००	३,५३,०००	मालसाठा	५०,०००	९०,०००
			उपस्कर (फर्निचर)	१८,०००	१८,०००
			यंत्र	९०,०००	१,२०,०००
	३,२७,०००	४,२८,०००		३,२७,०००	४,२८,०००

नफा–तोटा विवरण पत्रक ३१ मार्च २०१८ रोजी संपणाऱ्या वर्षाकरिता

तपशील		राशी (₹)	राशी (₹)
३१.३.२०१८ रोजीचे भांडवल			३,५३,०००
(+) उचल			३३,५००
			३,८६,५००
(–) गुंतविलेले अतिरिक्त भांडवल			५,०००
समायोजित अंतिम भांडवल			३,८१,५००
(–) १ एप्रिल २०१७ रोजीचे भांडवल			२,७६,५००
समायोजन पूर्वीचा नफा			१,०५,०००
(–) वर्षभरातील खर्च व नुकसान			
१. उपस्करावर घसारा (₹ १८,००० वर १०%)		१,८००	
२. यंत्रावर घसारा :			
(₹ ९०,००० वर १०% प्रमाणे)	९०००		
(₹ ३०,००० वर १०% प्रमाणे ३ महिने)	७५०	९,७५०	
३. बुडीत व संशयित कर्ज निधी (₹ १,६०,००० वर १५% प्रमाणे)		२४,०००	
४. मालसाठ्याचे अधिमूल्यन		१५,०००	
			५०,५५०
वर्षाचा शुद्ध नफा			**५४,४५०**

कार्य टीप :

मालसाठ्याचे २०% , अधिमूल्यन झाले. त्याचे वास्तविक मूल्य खालीलप्रमाणे.

$$\text{वास्तविक मूल्य} = \frac{\text{पुस्तकी मूल्य}}{\text{१०० + अधिमूल्यनाचे गुणोत्तर}} \times \text{१००}$$

$$\text{वास्तविक मूल्य} = \frac{\text{९०,०००}}{\text{१०० + २०}} \times \text{१००}$$

$$\text{वास्तविक मूल्य} = \frac{\text{९०,०००}}{\text{१२०}} \times \text{१००}$$

वास्तविक मूल्य = ₹ ७५,०००

मालसाठ्याचे वास्तविक मूल्य ₹ ७५,००० आहे परंतु पुस्तकी मूल्य ₹ ९०,००० दाखविण्यात आले. (₹ ९०,००० – ₹ ७५,०००) = ₹ १५,००० हे नुकसान आहे म्हणून नफा तोटा विवरणपत्रकात वजा केले आहे.

उदाहरण : ७

रोहित आपली लेखापुस्तके एकेरी नोंद पद्धतीने ठेवतात. त्यांची १.४.२०१८ आणि ३१.३.२०१९ ची आर्थिक स्थिती पुढीलप्रमाणे :

तपशील	१.४.२०१८ (₹)	३१.३.२०१९ (₹)
रोख	१२,०००	१८,०००
बँक शिल्लक	१०,०००	१५,०००
व्यापारातील मालसाठा	३५,०००	५०,०००
विविध ऋणको	३०,०००	३५,०००
विविध धनको	२०,०००	३२,०००
इमारत	४०,०००	६०,०००
उपस्कर	१५,०००	२०,०००

चालू वर्षात त्यांनी प्रतिमहिना ₹ १०० प्रमाणे घरगुती खर्चासाठी उचल केली. इमारतीवर वार्षिक १० % प्रमाणे आणि उपस्करावर वार्षिक १२% प्रमाणे घसारा आकारा (या दोन्ही संपत्तीत १ ऑक्टो २०१८ रोजी वाढ करण्यात आली असे गृहीत धरा)

₹ १,००० बुडीत कर्ज झाले असून ५% दराने बुडीत व संशयित कर्ज निधी ऋणकोवर आकारण्यात यावा आणि ऋणकोवर २% प्रमाणे कसर निधी निर्माण करा. भांडवलावर वार्षिक ५% प्रमाणे आणि उचलीवर वार्षिक ५% प्रमाणे व्याजाची आकारणी करा.

तयार करा :

१) प्रारंभिक आणि अंतिम अवस्था विवरण

२) ३१.३.२०१९ रोजी संपणाऱ्या वर्षाकरिता नफा-तोटा विवरण पत्रक

उत्तर : **रोहीत यांचे पुस्तकात अवस्था विवरण १ एप्रिल २०१८**

देयता	राशी (₹)	संपत्ती	राशी (₹)
विविध धनको	२०,०००	रोख	१२,०००
		बँक शिल्लक	१०,०००
भांडवल (संतुलित राशी)	१,२२,०००	व्यापारातील मालसाठा	३५,०००
		विविध ऋणको	३०,०००
		इमारत	४०,०००
		उपस्कर	१५,०००
	१,४२,०००		**१,४२,०००**

अवस्था विवरण ३१ मार्च २०१९ रोजीचे

देयता	राशी (₹)	संपत्ती	राशी (₹)
विविध धनको	३२,०००	बँक शिल्लक	१५,०००
		रोख	१८,०००
		व्यापारातील मालसाठा	५०,०००
भांडवल (संतुलित राशी)	१,६६,०००	विविध ऋणको	३५,०००
		इमारत	६०,०००
		उपस्कर	२०,०००
	१,९८,०००		**१,९८,०००**

नफा तोटा विवरण पत्रक ३१ मार्च २०१९ रोजी संपणाऱ्या वर्षाचे

तपशील		राशी (₹)	राशी (₹)
३१ मार्च २०१९ रोजीचे भांडवल			१,६६,०००
(+) उचल (₹१००×१२ प्रति महिना)			१,२००
			१,६७,२००
समायोजित अंतिम भांडवल			
(–) १.४.२०१८ रोजीचे भांडवल			१,२२,०००
समायोजन पूर्वीचा नफा			४५,२००
(+) वर्षभरातील उत्पन्न व प्राप्ती			
१. उचलीवर व्याज (₹ १,२०० वर ५% प्रमाणे, ६ महिने)			३०
(–) वर्षभरातील खर्च व नुकसान			४५,२३०
१. भांडवलावर व्याज (₹ १,२२,००० वर ५% प्रमाणे)		६,१००	
२. अ) इमारतीवर घसारा :			
(₹ ४०,००० वर १०% प्रमाणे)	४,०००		
ब) (₹ २०,००० वर १०% प्रमाणे, × ६ महिने)	१,०००	५,०००	
३. अ) उपस्करावर घसारा :			
(₹ १५,००० वर १२% प्रमाणे)	१८००		
ब) (₹ ५,००० वर १२% प्रमाणे, × ६ महिने)	३००	२,१००	
४. बुडीत कर्ज		१,०००	
५. बुडीत व संशयित कर्ज निधी (₹ ३५,००० – ₹ १,००० = ३४,००० वर ५% प्रमाणे)		१,७००	
६. देय कसर निधी (₹ ३४,००० – ₹ १,७०० = ३२,३०० वर २% प्रमाणे)		६४६	१६,५४६
वर्षाचा शुद्ध नफा			**२८,६८४**

(**टिप :** उचल केल्याची तारीख दिली नसल्यामुळे त्यावरील व्याज ६ महिन्यासाठी आकारले आहे.)

उदाहरण : ८

आदित्य आपली लेखा पुस्तके एकेरी नोंद पद्धतीने ठेवतात. त्यांची माहिती खालीलप्रमाणे.

तपशील	३१.३.२०१६ (₹)	३१.३.२०१७ (₹)
बँकेतील रोख	३६,०००	४५,०००
व्यापारातील मालसाठा	३०,०००	३५,०००
ऋणको	१५,०००	२२,०००
उपस्कर	९,५००	९,५००
विविध धनको	२७,८५०	३५,४००
देय विपत्र	---	१०,०००
गुंतवणूक	---	२०,०००

अतिरिक्त माहिती :

१. आदित्य यांनी वर्षभरात व्यवसायाच्या बँक खात्यातून पहिल्या ६ महिन्यात ₹१५० प्रतिमहिना व नंतरच्या ६ महिन्यात ₹ २०० प्रति महिना खाजगी उपयोगासाठी काढले आणि ₹ ३०० चा माल स्वत:च्या वैयक्तिक उपयोगासाठी व्यवसायातून उचलला.

२. आदित्य यांनी घरगुती उपस्कर ₹ ५,००० ला विकले आणि ती रक्कम व्यवसायात गुंतविली.

३. उपस्करावर १०% वार्षिक दराने घसारा आकारा आणि ऋणकोवर ५% प्रमाणे बुडीत व संशयित कर्ज निधी निर्माण करा.

तयार करा. : १. प्रारंभिक अवस्था विवरण

२. अंतिम अवस्था विवरण

३. ३१ मार्च २०१७ रोजी संपणाऱ्या वर्षाचे नफातोटा विवरण पत्रक

उत्तर :

आदित्य यांचे पुस्तकात

अवस्था विवरण

देयता	३१.३.२०१६ (₹)	३१.३.२०१७ (₹)	संपत्ती	३१.३.२०१६ (₹)	३१.३.२०१७ (₹)
विविध धनको	२७,८५०	३५,४००	बँकेतील रोख	३६,०००	४५,०००
देय विपत्र	---	१०,०००	व्यापारातील मालसाठा	३०,०००	३५,०००
			ऋणको	१५,०००	२२,०००
भांडवल (संतुलित राशी)	६२,६५०	८६,१००	उपस्कर	९,५००	९,५००
			गुंतवणूक	---	२०,०००
	९०,५००	१,३१,५००		९०,५००	१,३१,५००

नफातोटा विवरण दि. ३१.३.२०१७ रोजी संपणाऱ्या वर्षाचे

तपशील	राशी. (₹)	राशी. (₹)
भांडवल ३१ मार्च २०१७		८६,१००
(+) उचल		
रोख (₹ १५० × ६ महिने + ₹ २०० × ६ महिने)	२,१००	
वस्तूंची उचल	३००	२,४००
		८८,५००
(–) गुंतविलेले अतिरिक्त भांडवल		५,०००
समायोजित अंतिम भांडवल		८३,५००
(–) भांडवल ३१ मार्च २०१६		६२,६५०
समायोजन पूर्वीचा नफा		२०,८५०
(–) वर्षभरातील खर्च व नुकसान		
१. उपस्करावर घसारा (₹ ९,५०० वर १०%)	९५०	
२. बुडीत व संशयित कर्जनिधी (₹ २२,००० वर ५%)	१,१००	२,०५०
वर्षाचा शुद्ध नफा		**१८,८००**

उदाहरण ९

दिव्या आपली लेखापुस्तके एकेरी नोंद पद्धतीने ठेवतात. त्यांची व्यवसायाची एकेरी नोंद पद्धती प्रमाणे माहिती खालीलप्रमाणे.

तपशील	१.४.२०१७ (₹)	३१.३.२०१८ (₹)
हस्तस्थ रोख	२,०००	४,०००
बँकेतील रोख	३,०००	५,०००
इमारत	३०,०००	३०,०००
सयंत्र आणि यंत्र	३,०००	३,०००
प्राप्त विपत्र	१,०००	१,५००
मालसाठा	६,०००	८,०००
देय विपत्र	२,०००	२,२००
विविध ऋणको	४,०००	६,०००
विविध धनको	२,०००	१,०००

अतिरिक्त माहिती :

१. भांडवलावर वार्षिक १०% प्रमाणे व्याज आकारण्यात यावे.

२. इमारतीवर वार्षिक १०% प्रमाणे आणि सयंत्र आणि यंत्रावर वार्षिक ५% प्रमाणे घसारा आकारा.

३. धनकोचे मूल्य ₹ २,००० ने कमी दाखविण्यात आले आहे.

४. देय विपत्राचे ₹ ६०० अधिमूल्यन करण्यात आले आहे.

५. ऋणकोवर ५% प्रमाणे बुडीत व संशयित कर्ज निधीसाठी तरतूद करावी.

६. दिव्या यांनी १ ऑक्टोबर २०१७ रोजी व्यवसायात ₹ १,००० अतिरिक्त भांडवल गुंतविले.

तयार करा : प्रारंभिक व अंतिम अवस्था विवरण आणि ३१ मार्च २०१८ रोजी संपणाऱ्या वर्षाचे नफातोटा विवरण

उत्तर :

दिव्या यांचे पुस्तकात

अवस्था विवरण रोजी संपणाऱ्या वर्षाचे

देयता	१.४.२०१७ (₹)	३१.३.२०१८ (₹)	संपत्ती	१.४.२०१७ (₹)	३१.३.२०१८ (₹)
देय विपत्र	२,०००	१,०००	हस्तस्थ रोख	२,०००	४,०००
विविध धनको	२,०००	२,२००	बँकेतील रोख	३,०००	५,०००
			इमारत	३०,०००	३०,०००
भांडवल (संतुलित राशी)	४५,०००	५४,३००	सयंत्र आणि यंत्र	३,०००	३,०००
			प्राप्त विपत्र	१,०००	१,५००
			मालसाठा	६,०००	८,०००
			विविध ऋणको	४,०००	६,०००
	४९,०००	**५७,५००**		**४९,०००**	**५७,५००**

नफा–तोटा विवरण ३१.३.२०१८ रोजी संपणाऱ्या वर्षाचे

तपशील	राशी (₹)	राशी (₹)
३१ मार्च २०१८ रोजीचे भांडवल		५४,३००
(–) अतिरिक्त भांडवल		१,०००
समायोजित अंतिम भांडवल		५३,३००
(–) १ एप्रिल २०१७ रोजीचे भांडवल		४५,०००
समायोजन पुर्वीचा नफा		८,३००
(+) वर्षभरातील उत्पन्न व प्राप्ती		
देयविपत्राचे अधिमूल्यन		६००
(–) वर्षभरातील खर्च व नुकसान		८,९००
१. अ) भांडवलावर व्याज		
वर्षाच्या सुरुवातीच्या भांडवलावर		
(₹ ४५,००० वर १०% प्रमाणे) ₹ ४,५००		
ब) अतिरिक्त भांडवलावर ₹ ५०		
(₹ १००० वर १०% प्रमाणे, ६ महिन्याचे)	४,५५०	
२) बुडीत व संशयित कर्ज निधी (₹ ६,००० वर ५%)	३००	
३) इमारतीवर घसारा (₹ ३०,००० वर १०%)	३,०००	
४) संयंत्र आणि यंत्रावर घसारा (₹ ३,००० वर ५%)	१५०	
५) धनकोचे अवमूल्यन	२,०००	१०,०००
वर्षाचा शुद्ध तोटा		**१,१००**

उदाहरण : १०

श्री राज आपली पुस्तके एकेरी नोंद पद्धतीने ठेवतात. खालील माहितीवरून वर्षाच्या सुरुवातीचे अवस्था विवरण आणि वर्षअखेरचे अवस्था विवरण आणि नफा तोटा विवरण तयार करा.

तपशील	राशी (₹) ३१.३.२०१८	राशी (₹) ३१.३.२०१९
विविध ऋणको	४०,०००	५०,०००
विविध धनको	३०,०००	६०,०००
१०% सरकारी रोखे	----	२०,०००
अधिकोष अधिविकर्ष	३२,०००	४०,०००
उपस्कर	१२,०००	१२,०००
मालसाठा	४०,०००	६०,०००
यंत्र सामग्री	३०,०००	५०,०००
हस्तस्थ रोख	४,०००	१०,०००
देय विपत्र	१८,०००	२२,५००
प्राप्त विपत्र	१५,०००	१९,०००

अतिरिक्त माहिती :

१. श्री राज यांनी मुलीच्या लग्नाकरिता व्यवसायातून ₹ २,००० उचलले.
२. १ ऑक्टोबर २०१८ रोजी त्यांनी व्यवसायात ₹ ६,००० अतिरिक्त भांडवल गुंतविले.
३. जास्तीची यंत्रसामग्री १ ऑक्टोबर २०१८ रोजी घेतली.
४. ₹ २,००० बुडीत कर्ज अपलेखित करून ऋणकोवर ५% प्रमाणे संशयित कर्ज निधी निर्माण करा.
५. मालसाठ्याचे २० % ने अधिमूल्यन झाले आहे.
६. धनकोचे २०% ने अवमूल्यन झाले आहे.
७. १०% सरकारी रोखे १ ऑक्टोबर २०१८ रोजी खरेदी केले.
८. उचलीवर वार्षिक १० % प्रमाणे व्याजाची आकारणी करा.
९. भांडवलावर १०% प्रमाणे व्याज आकारा.
१०. उपस्करावर वार्षिक १०% प्रमाणे घसारा आकारा.
११. यंत्र सामग्रीवर वार्षिक १०% प्रमाणे घसारा आकारा.

उत्तर : **श्री राज यांचे पुस्तकात**

अवस्था विवरण रोजीचे

देयता	३१.३.२०१८ (₹)	३१.३.२०१९ (₹)	संपत्ती	३१.३.२०१८ (₹)	३१.३.२०१९ (₹)
विविध धनको	३०,०००	६०,०००	विविध ऋणको	४०,०००	५०,०००
अधिकोष अधिविकर्ष	३२,०००	४०,०००	१०% सरकारी रोखे	----	२०,०००
देयविपत्र	१८,०००	२२,५००	उपस्कर	१२,०००	१२,०००
भांडवल (संतुलित राशी)	६१,०००	९८,५००	मालसाठा	४०,०००	६०,०००
			यंत्रसामग्री	३०,०००	५०,०००
			हस्तस्थ रोख	४,०००	१०,०००
			प्राप्य विपत्र	१५,०००	१९,०००
	१,४१,०००	**२,३१,०००**		**१,४१,०००**	**२,३१,०००**

नफा तोटा विवरण ३१.३.२०१९ रोजी संपणाऱ्या वर्षाचे

तपशील	राशी (₹)	राशी. (₹)
३१.३.२०१९ रोजीचे भांडवल		९८,५००
(+) उचल		२,०००
		१,००,५००
(–) अतिरिक्त भांडवल		६,०००
समायोजित अंतिम भांडवल		९४,५००
(–) ३१.३.२०१८ रोजीचे भांडवल		६१,०००
समायोजन पूर्वीचा नफा		३३,५००
(+) वर्षभरातील उत्पन्न व प्राप्ती		
१. उचलीवर व्याज	१००	
(₹ २००० वर १०% प्रमाणे, ६ महिने)		
२. सरकारी रोख्यांवर व्याज	१,०००	१,१००
(₹ २०००० वर १०% प्रमाणे, ६ महिने)		३४,६००
(–) वर्षभरातील खर्च व नुकसान :		
१. i) सुरुवातीच्या भांडवलावर		
(₹ ६१,००० $\times \frac{१०}{१००}$) ₹ ६,१००		
ii) अतिरिक्त भांडवल		
(₹ ६,००० $\times \frac{१०}{१००} \times \frac{६}{१२}$) ₹ ३००	६,४००	
२. उपस्करावर घसारा	१,२००	
(₹ १२,००० × १०/१००)		
३. यंत्रसामग्रीवर घसारा (₹ ३०,००० $\times \frac{१०}{१००}$) ₹ ३,०००		
वाढीव यंत्रसामग्रीवर (₹ २०,००० $\times \frac{१०}{१००} \times \frac{६}{१२}$) ₹ १,०००	४,०००	
४. बुडीत कर्ज	२,०००	
५. संशयित कर्ज निधी (₹ ५०,००० – ₹ २,००० = ४८,००० वर ५%)	२,४००	
६. मालसाठ्याचे अधिमूल्यन (टीप – १)	१०,०००	
७. धनकोचे अवमूल्यन (टीप – २)	१५,०००	४१,०००
वर्षाचा शुद्ध तोटा		**६,४००**

कार्य टीपा :

१) मालसाठ्याचे २०% ने अधिमूल्यन झाले. त्याची वास्तविक किंमत खालील प्रमाणे

$$\text{वास्तविक मूल्य} = \frac{\text{पुस्तक मूल्य}}{\text{१०० + अधिमूल्यन गुणोत्तर}} \times \text{१००}$$

$$\text{वास्तविक मूल्य} = \frac{\text{₹ ६०,०००}}{\text{१०० + २०}} \times \text{१००}$$

$$\text{वास्तविक मूल्य} = \frac{\text{₹ ६०,०००}}{\text{१२०}} \times \text{१००}$$

$$\text{वास्तविक मूल्य} = \text{₹ ५०,०००}$$

वास्तविक मूल्य ₹ ५०,००० आणि पुस्तकी मूल्य ₹ ६०,००० आहे. (₹ ६०,००० – ₹ ५०,०००) = ₹ १०,००० हे नुकसान आहे. म्हणून नफा तोटा विवरण पत्रकात वजा केले आहे.

२) धनकोचे २०% ने अवमूल्यन झाले. धनकोची वास्तविक मूल्य खालीलप्रमाणे.

$$\text{वास्तविक मूल्य} = \frac{\text{पुस्तक मूल्य}}{\text{१०० – अवमूल्यन गुणोत्तर}} \times \text{१००}$$

$$\text{वास्तविक मूल्य} = \frac{\text{₹ ६०,०००}}{\text{१०० – २०}} \times \text{१००}$$

$$\text{वास्तविक मूल्य} = \frac{\text{₹ ६०,०००}}{\text{८०}} \times \text{१००}$$

$$\text{वास्तविक मूल्य} = \text{₹ ७५,०००}$$

धनकोचे वास्तविक मूल्य ₹ ७५,००० आणि पुस्तकी मूल्य ₹ ६०,००० आहे. (₹ ६०,००० – ₹ ७५,०००) = ₹ १५,००० धनको वाढले, हे नुकसान आहे म्हणून नफा तोटा विवरण पत्रकात वजा केले आहे.

कृती –I

लहान व्यावसायिकाला भेट देऊन उत्पन्न खर्च, संपत्ती, देयता यांची माहिती गोळा करून त्या आधारे अवस्था विवरण व नफातोटा शोधून काढा.

कृती –II

एकेरी नोंद पद्धतीने व्यवसायाचा नफा–तोटा काढणाऱ्या व्यवसाय संस्थेस भेट द्या.

स्वाध्याय

प्र.१ एका वाक्यात उत्तरे लिहा.

१. एकेरी नोंद पद्धती म्हणजे काय?

२. अवस्था विवरण म्हणजे काय?

३. एकेरी नोंद पद्धतीमध्ये सामान्यपणे कोणती खाती ठेवली जात नाहीत?

४. भांडवल शोधून काढण्यासाठी एकेरी नोंद पद्धतीमध्ये कोणते विवरण तयार केले जाते?

५. एकेरी नोंद पद्धतीमध्ये प्रारंभिक भांडवल कशा रितीने शोधून काढले जाते?

६. एकेरी नोंद पद्धतीमध्ये कोणती खाती ठेवण्यात येतात?

७. एकेरी नोंद पद्धतीमध्ये तेरीज पत्रक तयार केले जाते का?

८. कोणत्या प्रकारच्या व्यापारी संघटना सामान्यपणे एक नोंद पद्धतीचा वापर करतात?

प्र.२ खालील विधानासाठी एक शब्द/ शब्दसमूह/ संज्ञा लिहा.

१. ताळेबंदा सारखे असणारे विवरण.

२. लहान व्यापारी संघटनांना योग्य असलेली लेखांकनाची पद्धती.

३. प्रारंभिक भांडवलाची रक्कम शोधून काढण्यासाठी तयार केले जाणारे ताळेबंद समान विवरण

४. संपत्तीचे देयतावरील आधिक्य म्हणजे.

५. एकेरी नोंद पद्धतीमध्ये व्यावसायिकाचे अंतिम भांडवल हे प्रारंभिक भांडवलापेक्षा जास्त असणे.

६. लेखाकंनाची अशी पद्धत जी मर्यादित व्यवहार लिहिण्यास उपयुक्त असते.

७. लेखाकंनाची अशास्त्रीय पद्धत.

८. व्यवसायाच्या मालकाने अस्तित्वात असलेल्या भांडवलापेक्षा त्यात केलेली जास्तीची भांडवली गुंतवणूक.

प्र.३ खाली दिलेल्या पर्यायामधून योग्य पर्याय निवडून संपूर्ण वाक्य पुन्हा लिहा.

१) भांडवल रक्कम निश्चित करण्यासाठी तयार केले जाते ....

अ) अवस्था विवरण ब) रोख खाते

क) उचलखाते ड) ऋणको खाते

२) एकेरी नोंद पद्धतीमध्ये प्रारंभिक भांडवल = प्रारंभिक संपत्ती वजा (–) ....

अ) प्रारंभिक देयता ब) रोख खाते क) ऋणको ड) धनको

३) अचूक नफा शोधून काढण्यासाठी चालू वर्षात अतिरिक्त भांडवल हे अंतिम भांडवलातून .... केले जाते.

अ) अधिक ब) वजा क) विभाजित ड) दुर्लक्ष

४) एकेरी नोंद पद्धती ही ....साठी उपयुक्त होऊ शकते.

अ) एकल व्यापारी ब) कंपनी क) सरकार ड) यापैकी नाही.

५) अचूक नफा शोधून काढतांना, उचल ही अंतिम भांडवलात .... केली जाते.

अ) गुणित ब) विभाजित क) वजा ड) अधिक

६) संपत्ती आणि देयतेतील फरकाला ....म्हणतात.

अ) भांडवल ब) उचल क) उत्पन्न ड) खर्च

७) जेव्हा प्रारंभिक भांडवलापेक्षा अंतिम भांडवल जास्त असते ते ....दर्शविते.

अ) नफा ब) तोटा क) संपत्ती ड) देयता

८) जर प्रारंभिक भांडवल ₹ ३०,०००अंतिम भांडवल ₹६०,०००; उचल ₹ ५,०००; आणि अतिरिक्त भांडवल ₹३,०००; असेल तर नफा .... असेल.

अ) ₹ ४५,००० ब) ₹ ३५,००० क) ₹ ३२,००० ड) ₹ २२,०००

प्र.४ खालील विधाने चूक कि बरोबर सकारण लिहा :

१. दुहेरी नोंद पद्धती ही लेखापुस्तके ठेवण्याची शास्त्रशुद्ध पद्धत आहे.

२. एकेरी नोंद पद्धतीत तेरीज तयार करणे अशक्य असते.

३. अवस्था विवरण आणि ताळेबदंपत्रक हे एकसारखेच आहेत.

४. मोठ्या व्यवसायाला एकेरी नोंद पद्धती उपयोगी नाही.

५. एकेरी नोंद पद्धतीत केवळ रोख आणि वैयक्तिक खाती नोंदविली जातात.

प्र.५. खालील विधानांशी तुम्ही सहमत आहात का?

१) अतिरीक्त भांडवलामुळे वार्षिक नफ्यात वाढ होते.

२) एकेरी नोंद पद्धतीमध्ये उचलीवरील व्याजामुळे नफ्यात घट होते.

३) एकेरी नोंद पद्धतीमध्ये वास्तविक आणि नामधारी खाती ठेवली जात नाही.

४) एकेरी नोंद पद्धती ही निश्चित नियम आणि तत्त्वांवर आधारित आहे.

५) नफातोटा विवरण हे नफातोटा खात्यासारखेच आहे.

प्र.६ रिकाम्या जागी योग्य शब्द लिहा.

१) अवस्था विवरण हे ....सारखेच आहे.

२) एकेरी नोंद पद्धतीमध्ये, नफा = वर्षअखेरचे भांडवल वजा ....

३) अचूक नफा शोधून काढतांना अंतिम भांडवलातून उचल .... केली जाते.

४) पुस्तपालनाच्या .... पद्धतीत प्रत्येक व्यवहाराची दुहेरी नोंद करण्यात येते.

५) संपत्ती आणि देयता मधील फरकास .... म्हणतात.

६) एकेरी नोंद पद्धती .... साठी लोकप्रिय आहे.

७) शुद्ध नफा शोधून काढण्यासाठी अतिरीक्त भांडवल अंतिम भांडवलातून .... केले जाते.

८) एकेरी नोंद पद्धती ही ....व्यवसायासाठी उपयुक्त आहे.

प्र.७ असाधारण (odd) शब्द शोधा :

१) उचलीवर व्याज, अदत्त खर्च, संपत्तीचे अवमूल्यन, पूर्वदत्त खर्च

२) भांडवलावरील व्याज, कर्जावरील व्याज, देयतेचे अधिमूल्यन, संपत्तीवरील घसारा

३) धनको, देय्यविपत्रे, अधिकोष अधिविकर्ष, व्यापारातील मालसाठा

प्र.८ खालील कोष्टक पूर्ण करा :

१)	अंतिम भांडवल		प्रारंभिक भांडवल		नफा					
	₹ १०,०००	–	₹ ५,०००	=						
२)	प्रारंभिक संपत्ती		प्रारंभिक देयता		प्रारंभिक भांडवल					
		–	₹ २०,०००	=	₹ १०,०००					
३)	अंतिम संपत्ती		अंतिम देयता		अंतिम भांडवल					
	₹ १०,०००	–	₹ ५,०००	=						
४)	अंतिम भांडवल		उचल		अतिरिक्त भांडवल		प्रारंभिक भांडवल =		नफा	
		+	₹ १५,०००	=	₹ ४०,०००	–	₹ २०,०००	=		
५)	हस्तस्थ रोख		बँकेतील रोख		विविध ऋणको		देय्य विपत्र		भांडवल	
	₹ १०,०००	+	₹ ५,०००	+	₹ ८,०००	–	₹ ४,०००	=		

प्र.९ चौकोनात योग्य खूण करून खालील तक्ता पूर्ण करा. जेव्हा अंतिम भांडवल दिलेले असेल तेंव्हा :

		अधिक	वजा
१)	उचल		
२)	पूर्वदत्त खर्च		
३)	देयतेचे अधिमूल्यन		
४)	देयतेचे अवमूल्यन		
५)	उचल वरील व्याज		
६)	प्रारंभिक भांडवल		
७)	संपत्तीचे अवमूल्यन		
८)	भांडवलावरील व्याज		
९)	संपत्तीवरील घसार		
१०)	बुडीत कर्ज		

१. श्री. पुनावाला आपली लेखापुस्तके एकेरी नोंद पद्‌धतीने ठेवतात. त्यांनी खालील माहिती पुरविली आहे.

३१.३.२०१७ रोजीचे भांडवल ₹ ६०,००० | ३१.३.२०१८ रोजीचे भांडवल ₹ १,००,०००

वर्षभरातील उचल ₹ २,००० | व्यवसायात गुंतविलेले अतिरिक्त भांडवल ₹ १२,०००

वर्षभरातील नफा किंवा तोटा शोधून काढा.

२. सुजित या लहान व्यावसायिकाने त्याच्या व्यवसायाची माहिती खालीलप्रमाणे दिली आहे.

तपशील	१.४.२०१७ (₹)	३१.३.२०१८ (₹)
हस्तस्थ रोख	२,०००	७,०००
ऋणको	४०,०००	६०,०००
धनको	५०,०००	८०,०००
१०% सरकारी रोखे	-----	९,०००
बँक अधिविकर्ष	७०,०००	३०,०००
मोटारव्हॅन	५०,०००	७०,०००
उपस्कर	१५,०००	१५,०००
मालसाठा	७०,०००	९०,०००
प्राप्य विपत्र	७०,०००	९०,०००

अतिरिक्त माहीती :

१. सुजित यांनी १ ऑक्टोबर २०१७ रोजी त्यांच्या वैयक्तिक उपयोगाकरिता ₹ ५,००० उचल केली.

२. त्यांनी त्यांच्या निवासी सदनिकेचे भाडे देण्यासाठी व्यवसायातून ₹ ३०,००० उचलले.

३. उपस्करावर वार्षिक १०% प्रमाणे घसारा आकारा आणि मोटारव्हॅन ₹ १,००० ने अपलेखित करा.

४. उचलीवर ₹ ३,००० व्याज आकारा.

५. १०% सरकारी रोखे १ ऑक्टोबर २०१७ रोजी खरेदी केले.

६. भांडवलावर वार्षिक १०% दराने व्याज आकारा.

७. ₹ १,००० बुडीत कर्ज अपलेखीत करून ऋणकोवर बुडीत व संशयित कर्ज निधीसाठी ५% प्रमाणे तरतूद करा.

तयार करा : प्रारंभिक अवस्था विवरण, अंतिम अवस्था विवरण आणि ३१ मार्च २०१८ रोजी संपणाऱ्या वर्षाकरिता नफा-तोटा विवरण.

३. अंजली आपली लेखापुस्तके एकेरी नोंद पद्‌धतीने ठेवतात. १ एप्रिल २०१६ रोजीची त्यांची आर्थिक स्थिती खालीलप्रमाणे

बँकेतील ₹ ४,०००, हस्तस्थ रोख ₹ १,०००, मालसाठा ₹ ६,०००; विविध ऋणको ₹ ८,४००, सयंत्र आणि यंत्र ₹ ७,५००, प्राप्य विपत्र ₹ २,६००, धनको ₹ ३५००; देय्यविपत्र ₹ ४,०००

३१.३.२०१७ रोजीची त्यांची आर्थिक स्थिती खालीलप्रमाणे - बँकेतील रोख ₹ ३,९००, हस्तस्थ रोख ₹ २,०००. मालसाठा ₹ ९०००, विविध ऋणको ₹ ७,५००; सयंत्र आणि यंत्र ₹ ७,५००; देय्य विपत्र ₹ २,२००, प्राप्य विपत्र ₹ ३,४००; धनको ₹ १,५००

या वर्षात अंजली यांनी ₹ १,५०० अतिरिक्त भांडवल व्यवसायात गुंतविले आणि त्यांनी वैयक्तिक उपयोगाकरिता दरमहा ₹ ७०० उचल केली.

सयंत्र आणि यंत्रावर वार्षिक ५% प्रमाणे घसारा आकारा. ऋणकोवर ५% दराने संशयित कर्ज निधी आकारा.

प्रारंभिक आणि अंतिम अवस्था विवरण व ३१ मार्च २०१७ रोजी संपणाऱ्या वर्षाचे नफा-तोटा विवरण तयार करा.

४. श्री विजय फळांचा व्यवसाय करतात. ते आपली लेखा पुस्तके एकेरी नोंद पद्धतीने ठेवतात. त्यांनी त्यांच्या व्यवसायाची खालील माहिती दिली आहे.

तपशील	३१.३.२०१७ (₹)	३१.३.२०१८ (₹)
इमारत	५०,०००	६०,०००
उपस्कर	३०,०००	३०,०००
सयंत्र आणि यंत्र	२०,०००	४०,०००
विविध ऋणको	३०,०००	५०,०००
मालसाठा	१५,०००	२५,०००
रोख शिल्लक	१०,०००	२०,०००
प्राप्य विपत्र	५,०००	१०,०००
विविध धनको	३०,०००	१५,०००
बँक अधिविकर्ष	८,०००	-----
बँक शिल्लक	-----	१२,०००

अतिरिक्त माहिती :

१. श्री विजय यांनी ₹ ७,००० नव्याने भांडवल गुंतविले.

२. त्यांनी मुलीच्या लग्नाकरिता ₹ ४०,००० व्यवसायातून खर्च केले.

३. इमारतीवर ₹ ६,००० घसारा आकारा.

४. ऋणकोवर ५% दराने संशयित कर्जनिधी आकारा.

तयार करा – १. प्रारंभिक अवस्था विवरण

२. अंतिम अवस्था विवरण

३. ३१.३.२०१८ चा नफातोटा विवरण

५ कु. फिजा आपली पुस्तके एकेरी नोंद पद्धतीने ठेवतात. आणि त्यांनी त्यांच्या व्यवसायाची माहिती खालीलप्रमाणे दिली आहे.

तपशील	१.४.२०१७ (₹)	३१.३.२०१८ (₹)
ऋणको	२५,०००	४५,०००
गुंतवणूक	----	४०,०००
सयंत्र आणि यंत्र	१०,०००	१०,०००
धनको	३०,०००	३३,०००
मालसाठा	३२,०००	३५,०००
बँकेतील रोख	१६,०००	५०,०००
देय्य विपत्र	५,०००	८,०००

अतिरिक्त माहिती :

१. कु. फिजा यांनी पहिल्या अर्ध वर्षात दरमहा ₹ २,००० प्रमाणे आणि दुसऱ्या अर्ध वर्षात दरमहा ₹ १,००० प्रमाणे व्यवसायाच्या खात्यातून वैयक्तिक उपयोगाकरिता काढले.

२. त्यांनी त्यांची वैयक्तिक संपत्ती ₹ ४०,००० विकून ती रक्कम अतिरिक्त भांडवल म्हणून गुंतविली.

३. त्यांनी ₹ १२,००० किमतीचा माल घरगुती उपयोगाकरिता नेला.

४. सयंत्र आणि यंत्रावर वार्षिक १०% दराने घसारा आकारा.

५. ऋणकोवर ५% प्रमाणे बुडीत व संशयित कर्ज निधी आकारा.

तयार करा – १. प्रारंभिक अवस्था विवरण

२. अंतिम अवस्था विवरण

३. ३१.३.२०१८ रोजीचे नफातोटा विवरण

६. कु सानिका आपली पुस्तके एकेरी नोंद पद्धतीने ठेवतात. त्यांनी ३१.३.२०१८ रोजीचे अवस्था विवरण दिले आहे.

देयता	राशी (₹)	संपत्ती	राशी (₹)
धनको	१२,०००	सयंत्र आणि यंत्र	१७,०००
देय विपत्र	८,५००	ऋणको	१९,५००
भांडवल (संतुलित राशी)	३८,५००	मालसाठा	९,०००
		हस्तस्थ रोख	७,५००
		प्राप्य विपत्र	६,०००
	५९,०००		**५९,०००**

३१ मार्च २०१८ रोजी त्यांची देयता आणि संपत्ती खालीलप्रमाणे :

सयंत्र आणि यंत्र ₹ ४२,०००, मालसाठा ₹ ३८,०००, हस्तस्थ रोख ₹ १०,०००, धनको ₹ ७,०००, ऋणको ₹ २५,०००, देय विपत्र ₹ ६,०००

वर्षभरातील उचल ₹ ५,५००, सयंत्र आणि यंत्राचे ५% ने अधिमूल्यन आणि मालसाठ्याचे २० % ने अवमूल्यन झाले. ऋणकोवर १०% दराने बुडीत व संशयित कर्ज निधी निर्माण करा. भांडवलावर वार्षिक १०% प्रमाणे व्याज आकारा.

तयार करा. – १. अंतिम अवस्था विवरण

२. ३१.३.२०१८ चे नफातोटा विवरण

७. श्री. सुहास यांनी १ एप्रिल २०१७ रोजी ₹ १,५०,००० भांडवलाने व्यापार सुरू केला.

३१ मार्च २०१८ रोजीची त्यांची आर्थिक स्थिती – रोख ₹ २०,०००, मालसाठा ₹ १५,०००, ऋणको ₹ ३०,०००, परिसर ₹ ९०,०००, वाहन ₹ ४५,०००, धनको ₹ १८,५००, देयविपत्र ₹ १०,०००

अतिरिक्त माहिती :

१. ३० सप्टेंबर २०१७ रोजी त्यांनी ₹ १०,००० अतिरिक्त भांडवल आणले, भांडवलावर वार्षिक ५% प्रमाणे व्याज आकारा.

२. त्यांनी खाजगी उपयोगाकरिता ₹ १५,००० उचलले. उचलीवर वार्षिक ५% प्रमाणे व्याज आकारा.

३. बुडीत कर्ज ₹ ५०० अपलेखित करा.

४. वाहनावर ५% प्रमाणे आणि परिसरावर ४ % प्रमाणे घसारा आकारा.

तयार करा. – १. अंतिम अवस्था विवरण

२. ३१ मार्च २०१८ रोजी संपणाऱ्या वर्षाचे नफा तोटा विवरण.

८. **गणेश आपली पुस्तके एकेरी नोंद पद्धतीने ठेवतात. त्यांच्या व्यवसायाची माहिती खालीलप्रमाणे.**

तपशील	१.४.२०१६ (₹)	३१.३.२०१७ (₹)
हस्तस्थ रोख	१५,०००	२२,०००
बँकेतील रोख	३०,०००	४५,०००
मालसाठा	८,०००	१३,०००
उपस्कर	२०,०००	२०,०००
सयंत्र आणि यंत्र	९०,०००	१,१०,०००
इमारत	५०,०००	५०,०००
ऋणको	२७,०००	३८,०००
धनको	८,०००	१०,०००

वर्षभरात त्यांनी ₹ २५,००० खाजगी उपयोगासाठी उचल केली आणि ₹ ३,००० चा माल घरगुती उपयोगासाठी नेला. १ ऑक्टोबर २०१६ रोजी त्यांनी घरगुती उपस्कर ₹ ४,००० ला विकले आणि ही संपूर्ण रक्कम व्यवसायाच्या बँक खात्यात जमा केली. सयंत्र आणि यंत्रावर वार्षिक १०% प्रमाणे घसारा आकारा (वाढीव यंत्र १ ऑक्टोबर २०१६ रोजी आणले) उपस्करावर वार्षिक ५% दराने घसारा आकारा.

तयार करा: १. प्रारंभिक अवस्था विवरण

२. अंतिम अवस्था विवरण

३. ३१ मार्च २०१७ रोजी संपणाऱ्या वर्षाचे नफा तोटा विवरण

९. **पिटर आपली लेखापुस्तके एकेरी नोंद पद्धतीने ठेवतात. खालील माहितीनुसार प्रारंभिक आणि अंतिम अवस्था विवरण आणि ३१ मार्च २०१८ रोजी संपणाऱ्या वर्षाकरिता नफा तोटा विवरण तयार करा.**

तपशील	३१.३.२०१७ (₹)	३१.३.२०१८ (₹)
बँक शिल्लक	४६,०००	३८,०००
रोख शिल्लक	८,५००	१५,०००
विविध ऋणको	८०,०००	१,३०,०००
मालसाठा	७०,०००	१,००,०००
उपस्कर	१८,०००	१८,०००
विविध धनको	४०,०००	४५,०००
देय विपत्र	१५,०००	३०,०००

अतिरिक्त माहिती :

१. पिटर यांनी ₹ १५,००० खाजगी उपयोगासाठी व्यवसायातून काढले.

२. १ जानेवारी २०१८ रोजी त्यांनी व्यवसायात ₹ १०,००० अतिरिक्त भांडवल आणले.

३. उपस्करावर वार्षिक १०% दराने घसारा आकारा.

४. विविध ऋणकोवर ५% दराने बुडीत कर्ज निधी साठी तरतूद करा.

५. लेखापुस्तकात अंतिम मालसाठ्याचे २५% ने अधिमूल्यन झाले.

१०. सुरेश आपली लेखापुस्तके एकेरी नोंद पद्धतीने ठेवतात. १.४.२०१७ रोजीची त्यांची आर्थिक स्थिती खालीलप्रमाणे :
बँकेतील रोख ₹ ४,०००, हस्तस्थ रोख ₹ ३,०००; मालसाठा ₹ ८,०००; विविध ऋणको ₹ ९,०००; संयंत्र आणि यंत्र ₹ १०,०००; प्राप्त विपत्र ₹ ३,०००; धनको ₹ १,५००; देय विपत्र ₹ २,०००.

३१मार्च २०१८ रोजीची आर्थिक स्थिती खालीलप्रमाणे :

बँकेतील रोख ₹ ६,४००; हस्तस्थ रोख ₹ १,८००; मालसाठा ₹ १००००; विविध ऋणको ₹ ८,०००; संयत्र आणि यंत्र ₹ १०,०००; देय विपत्र ₹ ४,०००; प्राप्त विपत्र ₹ ५,२००; धनको ₹ २,०००.

चालू वर्षात सुरेश यांनी व्यवसायात ₹ ३,००० अतिरिक्त भांडवल गुंतविले. आणि खाजगी उपयोगासाठी ₹ ७०० प्रति महिना उचल केली.

सयंत्र आणि यंत्रावर वार्षिक ५% दराने घसारा आकारा ऋणकोवर ५% दराने संशयित कर्ज निधी आकारा.

तयार करा: १. प्रारंभिक अवस्था विवरण

२. अंतिम अवस्था विवरण

३. ३१ मार्च २०१७ रोजी संपणाऱ्या वर्षाचे नफा तोटा विवरण